

Електронне наукове фахове видання "Державне управління: удосконалення та розвиток" включено до переліку наукових фахових видань України з питань державного управління (Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.11.2014 № 1279)

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

№ 6, 2010

[Назад](#)[Головна](#)

УДК 351

М. І. Мелешко,
головний спеціаліст Секретаріату Кабінету Міністрів України

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ЗЕРНА І РИНКОВИХ ВІДНОСИН

У статті висвітлено питання державного регулювання ринку зерна, ринкових відносин, визначення специфічних для неї чинників та механізмів, уточнено показники, що його характеризують.

ВСТУП

Сучасні тенденції світового ринку засвідчують зростаючу значущість продовольчого ресурсу, який в умовах високих темпів приросту світового населення та фізичної обмеженості світових сільськогосподарських угідь, вже у коротко- та середньостроковій перспективі може стати дефіцитом із значною перспективою цінового зростання. Згідно з доповіддю експертів ООН у сучасному світі нараховується 925 млн. голодуючих (у 2003 – 05 рр. ця цифра становила 848 млн., у 20007 р. – 854 млн. відповідно). Експертне середовище ООН обґрунтовує настання, слідом за сучасною фінансовою кризою, продовольчої, енергетичної та житлової криз, з яких продовольча найбезпечнішою.

Разом з тим розвиток зернового сектору України, зокрема його експортної діяльності стримується перешкодами, які потребують невідкладного та системного вирішення. Посилення ролі держави в регулюванні економіки, яке відповідає сучасній тенденції розвитку світової економіки посткризового періоду, актуалізує для України проблему формування та забезпечення державної зернової стратегії, орієнтованої на вирішення критичних завдань розвитку зовнішньоекономічної складової зернового сектору та національної економіки в цілому.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Огляд практики регулювання ринків зерна у розвинених країнах світу свідчить про ефективність політики підтримки сільського господарства. Нині вони зменшують обсяг такої підтримки, проте зберігається досить високий її рівень, закладений у попередні роки під час становлення інтенсивного сільськогосподарського виробництва. З урахуванням сучасного входження України до Світової організації торгівлі та можливого – в Європейський Союз як країни з високим потенціалом виробництва конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції, виникає необхідність запровадження практики підтримки та дотування як складової політики державного впливу на розвиток сільського господарства України.

Подальші самозбереження і розвиток України, як суверенної держави, неможливі без розроблення і здійснення багатопланової та цілеспрямованої системи захисту її економічних інтересів.

Засади такої політики нині визначені лише Концепцією національної безпеки України, прийнятою постановою Верховної Ради України від 16 січня 1997 р. № 3/97-ВР.

Держава має виступати регулятором продовольчого ринку, а її виконавчі органи повинні активно виконувати такі регуляторні функції [1;5]:

- регулювати процес ціноутворення, що буде забезпечувати рівновеликий прибуток усім учасникам ринкових відносин та водночас підвищуватиме купівельну спроможність споживачів;
- стимулювати товаровиробників у нарощуванні обсягів виробництва сільськогосподарської продукції до кількості, необхідної для повного забезпечення населення продукцією і досягнення раціонального співвідношення потреби харчових продуктів тваринного та рослинного походження;
- здійснювати протекційні заходи щодо захисту внутрішнього ринку (товаровиробників, переробників) від іноземних конкурентів;
- формувати ринок зернових на основі регіональних особливостей (надавати перевагу тим регіонам, де умови для виробництва зернових кращі з метою зниження собівартості продукції, забезпечення її конкурентоспроможності).

Підходи до розроблення основних напрямів системної державної політики щодо розвитку зернового ринку можуть стати основою розв'язання проблеми його стабілізації за умови, якщо вони будуть комплексними.

Комплексність підходів полягає в реалізації поставленого завдання, насамперед, завдяки стабілізації пропозиції на ринку зерна шляхом інтенсифікації

зернового виробництва.

Необхідним напрямом розвитку ринку зерна має стати удосконалення законодавчо-нормативної бази щодо досягнення стабільності зернового ринку.

Починаючи з 2005 р. держава дещо змінила підходи до регулювання цього ринку прийняттям Закону України “Про державну підтримку сільського господарства України” від 24 червня 2004 р. № 1877-VI [7].

Державну цінову політику нині здійснює створений Аграрний фонд. Ця бюджетна установа реалізує механізм товарних і фінансових інтервенцій, метою проведення яких формування державного інтервенційного фонду. Практикою вже доведено, що обсяги державних ресурсів зерна для здійснення інтервенцій слід визначати як інтервенційний фонд, оскільки функції Державного резерву відрізняються від функцій Аграрного фонду.

За запропонованим методичним підходом, що полягає у використанні мінімальної ціни, як бази розрахунку цінових відхилень, встановлено, що розмір цінового коридору вільного ринку, в якому коливалась ринкова ціна у 2008 – 2009 маркетинговому періоді, становив 23 відсотки. Фактично ж згідно з аналогічними розрахунками, амплітуда сезонних коливань є значнішою, зокрема у 2004 р. вона була у два рази більшою, чого не можна допускати на ринку зерна.

Як свідчить досвід розвинених країн, максимальний розмір цінових відхилень на ринку зерна становить 30 відсотків, а це – пряме підтвердження дієвості традиційних регуляторів ринку внаслідок високої оснащеності товаровиробників, що усуває значні коливання пропозиції.

Результати здійснених автором досліджень доводять, що при встановленні нижньої та верхньої меж державного цінового регулювання, крім рівня інфляції, слід враховувати необхідність забезпечення за допомогою мінімальної ціни належного рівня рентабельності для товаровиробників, а максимальної ціни для забезпечення захисту споживачів. При формуванні розміру мінімальних цін доцільно застосовувати прогнози розрахунку на основі нормативних витрат на матеріально-технічні ресурси і фактичних цін на них з коригуванням відносно прогнозованої ринкової кон'юнктури як вітчизняного, так і світового ринку зерна та очікуваних обсягів виробництва.

Аграрний фонд від імені держави виконує також функції кредитора на встановлений період дії заставних закупівель. Він надає позичку виробнику зерна під його заставу. Розмір кредиту не може перевищувати 80 відсотків вартості застави, розрахованої на основі встановленої мінімальної закупівельної ціни.

Результати аналізу порівняння заставних цін на зерно врожаю 2009 р. та розміру бюджетної позички 2009 – 2010 маркетингового періоду свідчать про зменшення обсягів останньої. Зокрема, для пшениці 3 класу заставна ціна становила 1251,43 гривні за 1 тону, а бюджетна позика надавалася відповідно у розмірі 750,90 гривні, що на 500, 43 гривні менше, ніж заставна ціна. На мою думку, її розмір має бути значно вищим, а сама вона - орієнтиром товаровиробникам для провадження товарної політики.

Невід'ємною умовою повноцінного функціонування зернового ринку є наявність розвинутої інфраструктури, що забезпечує стабільність і прозорість ринкового товарообміну в процесі руху продукції від виробника до споживача. Саме відсутність останньої та потреба товаровиробників у вільних коштах для подальшого відтворення виробництва створюють умови для реалізації значної частини продукції одразу після збирання врожаю за зниженими ринковими цінами. Більшу половину зерна виробники нині реалізують комерційним структурам-посередникам – 50-70 відсотків, а на переробні підприємства та елеватори лише 2 – 6 відсотків.

Одним із шляхів розв'язання проблеми сезонного збуту зерна є створення мережі сучасних сертифікованих зернових елеваторів з урахуванням раціонального розташування, що дасть змогу зберігати достатню кількість зерна належної якості. Це дасть можливість підвищити ефективність роботи товаровиробників за рахунок продажу ними зерна за сприятливої кон'юнктури ринку. Мають діяти також незалежні оператори, які забезпечуватимуть об'єктивне визначення якості зерна. Аналіз роботи зернових складів свідчить, що проблемним питанням залишається висока вартість послуг елеваторів. При державній заставній закупівлі за зберігання зерна зерновий склад може брати за місяць не більше 1 відсотка мінімальної ціни. Доведено, що при визначенні розміру оплати вартості послуг елеватора за зберігання зерна у державній заставі слід враховувати не фактичні ціни зерна, а в основі їх формування мають бути нормативні витрати, що сприятиме оптимізації їх розміру.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 червня 2003 р. № 374 ДАК “Хліб України” [9] було визначено Державним агентом із забезпечення заставних закупівель зерна, проте після внесення змін до Закону України “Про зерно і ринок зерна в Україні” [6] у 2004 році компанія втратила можливість здійснювати заставні закупівлі зерна, а отже роль її в гарантуванні продовольчої безпеки значно знизилась.

Крім того, внаслідок значної кредиторської заборгованості, компанія не проводить активної діяльності, обмежуючись переважно зберіганням і переробкою зерна на власних підприємствах, а також перевалкою його через портові елеватори.

Зважаючи на те, що перевалка зерна після запровадження ліцензування і квотування його експорту фактично була заблокована, операційні результати компанії суттєво.

Законом України “Про державний матеріальний резерв” (стаття 3) [8] передбачено, що Державний резерв використовується, зокрема “у разі тимчасових порушень строків постачання важливих видів сировини і паливно-енергетичних ресурсів, продовольства, виникнення диспропорції між попитом і пропонуванням на внутрішньому ринку...”.

Відповідно до норм п.4 статті 8 зазначеного закону, центральний орган виконавчої влади, який здійснює управління державним резервом, серед іншого, здійснює за рішенням Кабінету Міністрів України заходи щодо стабілізації ринку стратегічно важливих видів продукції в разі виникнення диспропорції між попитом і пропозицією на внутрішньому ринку.

Зазначені норми були підставою для закупівлі Держрезервом у 2004 році приблизно 1 млн. тонн продовольчого зерна.

У наступні періоди діяльність Держрезерву на ринках продовольчої продукції стосувалась освіження, тобто реалізації певних видів продукції із наступним

закладанням відповідних їбобсягів до Державного резерву.

Причому у випадку із зерном реалізація проводилась за рахунок перероблення зерна і реалізації борошна та продуктів його перероблення. Оскільки при цьому в основу не закладались комерційні засади (прибутковість), борошно часто реалізували за цінами, нижчими від ринкових, що стримувало його реалізацію комерційними підприємствами, а, отже, стримувало їх мотивацію та можливості накопичувати зерно, як власну сировину.

Логічно припустити, що функції щодо “стабілізації ринку”, які здійснював Держрезерв, та заходи щодо уникнення цінових коливань, які повинен здійснювати Аграрний фонд, є взаємозалежними, оскільки цінові дисбаланси – це наслідок дестабілізації ринку.

Хоча номінально після прийняття Закону України “Про державну підтримку сільського господарства України” [7] завдання забезпечення цінової стабільності та формування продовольчого резерву були покладені на Аграрний фонд, перевага використання Державного резерву полягає в тому, що в даному випадку Кабінет Міністрів України має ширше поле для маневру при визначенні цінових та кількісних параметрів закупівель або реалізації зерна. Проте утримання двох інституцій із функціями, що перетинаються, є недоцільним з точки зору оптимізації державного управління. Тому логічним результатом вирішення цього питання могло б бути зосередження функцій щодо немобілізаційного балансування ринків зерна у віданні Аграрного фонду, оскільки це і є одна з його основних функцій.

До функцій Аграрного фонду, відповідно до статті 9 Закону України “Про державну підтримку сільського господарства України”, віднесено:

- здійснення товарних або фінансових інтервенцій на організованому аграрному ринку України з використанням найсприятливішої кон’юнктури біржового ринку;
- продаж або закупівля на Аграрній біржі об’єктів державного цінового регулювання з або до державного продовольчого резерву.

Отже, існує два напрями діяльності Аграрного фонду, формально не пов’язаних між собою - інтервенції (цінове регулювання) і накопичення продовольчого резерву (балансове регулювання). На практиці, звичайно, при проведенні фінансових інтервенцій одночасно йде накопичення продовольчого резерву, а при проведенні товарних інтервенцій (до цього часу жодного разу не здійснювались) - його використання. В цьому контексті доцільно дати відповідь на запитання, чи є ефективною політика підтримки цін на об’єкти державного цінового регулювання.

Законом України “Про державну підтримку сільського господарства України” передбачена можливість адміністративного регулювання цін на об’єкти державного цінового регулювання у випадку, коли Аграрний фонд не може за рахунок фінансових інтервенцій втримати ціни від зниження до рівня мінімальної ціни мінус 20 відсотків або за рахунок товарних інтервенцій втримати ціни від підвищення понад рівень максимальної ціни плюс 20 відсотків.

Як вже зазначалось, цінова підтримка в Україні є фрагментарною і неефективною. У випадку значного зниження цін на ринку доступ до державних закупівель мають лише обрані компанії, а це дискредитує державну політику. Виходячи з цього, ми вважаємо, що від закупівель зерна з метою цінової підтримки доцільно відмовитись, а здійснювати такі закупівлі необхідно лише для поповнення продовольчого резерву, при цьому для мінімізації сезонних коливань слід використовувати заставні операції.

Але навіть у випадку, якщо наявна так звана цінова підтримка залишиться, адміністративне регулювання цін не дасть змоги врегулювати ситуацію на ринку, а інколи навіть загострює її з таких причин [4]:

1. Адміністративне регулювання цін при значному зниженні внутрішніх цін (як правило, за несприятливої кон’юнктури світового ринку) лише заблокує можливість реалізації зерна виробниками. Натомість, в цьому випадку логічніше було б передбачати необхідність звернення Кабінету Міністрів України до Верховної Ради України з метою збільшення бюджетного фінансування Аграрного фонду.
2. Адміністративне регулювання цін при значному їх підвищенні (при підвищенні цін на світовому ринку або при дефіциті зерна в Україні) лише призводить до недоотримання доходів виробниками. У випадку реальної нестачі зерна необхідно законодавчо передбачати здійснення закупівель зерна на тендерних умовах за кордоном, що дасть змогу отримати найнижчу ціну на внутрішньому ринку.
3. Законом України “Про внесення змін до Закону України “Про державну підтримку сільського господарства України”, прийнятим Верховною Радою України як документ, необхідний для вступу до Світової організації торгівлі, скасовано адміністративне регулювання цін; запровадження експортних та імпорتنих квот; необхідність реєстрації контрактів на спеціальній експортній сесії Аграрної біржі; спеціальні режими розрахунку митної вартості при експорті та імпорті.

Згідно із зазначеним Законом у розпорядженні держави залишаються лише засоби впливу на внутрішній ринок, основні з яких (обмеження рівня рентабельності переробки і цінових надбавок) передбачені чинним Законом “Про ціни і ціноутворення”. Враховуючи наведене, можна зробити висновок, що адміністративне регулювання цін доцільно замінити економічними механізмами впливу на зерновий ринок, зазначеними вище.

Співвідношення “товарного” попиту на продовольче зерно (3,7 млн. тонн, з урахуванням виробництва круп) і рівня державних запасів зерна, по суті, є агрегованим показником, який свідчить про рівень забезпечення продовольчої безпеки. Якщо рівень державних запасів з урахуванням потреб на весь маркетинговий рік є просто досить високим, то в перерахунку на потреби другої половини маркетингового року він задовольняє понад 50 відсотків потреб.

Важливу роль у формуванні біржового товарного ринку зерна відіграє створення й налагодження системи його регулювання державою.

Розвиток товарного біржового ринку повинен знайти своє відображення у макроекономічній стратегії держави та відігравати важливу роль у формуванні національної економіки.

Забезпечення реалізації єдиної державної політики у сфері товарного біржового ринку сприяє запровадженню нових біржових технологій, таких як ф’ючерсні та опціонні угоди, гарантії їх виконання (кліринг), а також адаптація вже діючих біржових механізмів до наявних економічних умов.

Нині, виходячи з тенденцій розвитку ринкових відносин, підвищення ролі ринкових інструментів в економіці країни та економічної зацікавленості

товаровиробників у використанні переваг біржової торгівлі є нагальна необхідність у подальшому розвитку та вдосконаленні біржового товарного ринку шляхом запровадження системи актуальних організаційно-правових та інших заходів.

Система таких заходів буде спрямована на посилення процесу лібералізації та детінізації торгівлі на внутрішньому ринку зерна та для подальшого експорту, прозорості ціноутворення, формування та розвитку інфраструктури товарного біржового ринку.

Для удосконалення діючої системи та подальшої розбудови інфраструктури товарного біржового ринку зерна необхідно утворити регуляторну державну організацію, яка б вирішувала питання координації товарного біржового ринку зерна та сприяла координації загальнонаціонального та регіонального фінансового обігу, як ключового механізму визначення цін на зерно.

Для вирішення цих та інших питань при Кабінетові Міністрів України доцільно створити Координаційну Раду з питань функціонування товарного біржового ринку за участю представників зацікавлених державних та громадських організацій.

Нині в Україні, біржова торгівля зерна відбувається, в основному, на засадах аукціонів, вона не здійснюється в режимі поточного котирування. Практично відсутні біржові гарантії виконання біржових договорів, як і відсутні ефективні розрахунково-клірингові механізми. Не сформовано також ліквідного ринку товарних деривативів [3].

Нині відсутнє законодавче визнання біржової діяльності як професійної, а її учасників – як професійних учасників організованих товарних ринків [2].

Значну частину обсягів біржової торгівлі становить ресстрація на товарних біржах заздалегідь підготовлених договорів.

На даний момент торгівля сільськогосподарською продукцією, зокрема зерном, сконцентрована на 38 товарних біржах, в тому числі, регіональних, які акредитовані Міністерством аграрної політики (згідно з наказом Міністерства аграрної політики від 1 серпня 2003 р. № 259 “Про затвердження Порядку надання товарній біржі висновку про її відповідність вимогам”). Ці біржі з метою координації їх діяльності та розвитку належать до Національної Асоціації Бірж України (створена у 1996 році) та Союзу аграрних бірж України (створений у 2003 році).

Найпотужнішими з акредитованих бірж є Київська Аграрно-Промислова Біржа та Українська Аграрна Біржа.

Прийнятий 24 червня 2004 р. Закон України “Про державну підтримку сільського господарства України” встановлює (з урахуванням світового досвіду) ринкові засади впливу держави на структуру і розвиток виробництва та державного цінового регулювання ринку сільськогосподарської продукції (об’єктів державного цінового регулювання). Цим Законом було передбачено утворення Аграрного фонду та організованого аграрного ринку (аграрної біржі), які повинні забезпечити державі можливість провадити єдину цінову політику на ринку сільськогосподарської продукції та забезпечувати його цінове регулювання на ринкових засадах, а сільськогосподарським виробникам – у цивілізованій формі знаходити ринок збуту для сільськогосподарської продукції та прогнозувати виробництво і його рентабельність, орієнтуючись на встановлені державою мінімальні та максимальні ціни на об’єкти державного цінового регулювання.

Цим Законом визначені також види сільськогосподарської продукції (об’єкти державного цінового регулювання), виробництво та збут яких підлягає державному ціновому регулюванню. Серед них, зокрема пшениця і суміш пшениці та жита (меслин), жито, ячмінь, овес, кукурудза, борошно пшеничне або з суміші пшениці та жита (меслину) та інші.

Здійснення товарних і фінансових інтервенцій є функцією Аграрного фонду. Аграрний фонд повинен забезпечувати моніторинг ринку зерна та є державним агентом з цінового регулювання, має особливі повноваження самостійно приймати рішення про здійснення фінансових чи товарних інтервенцій, а також у разі необхідності виступати стороною біржових угод та відповідати за реалізацію єдиної державної цінової політики на організованому аграрному ринку (аграрній біржі). Аграрний фонд, відповідно до зазначеного Закону, також продає або купує на Аграрній біржі об’єкти державного цінового регулювання з або до державного продовольчого матеріального резерву (виняткове право Аграрного фонду).

Цей Закон визначає інструментом реалізації єдиної державної цінової політики на ринку сільськогосподарської продукції організований аграрний ринок – сукупність правовідносин, пов’язаних з укладанням та виконанням цивільно-правових договорів, предметом яких є сільськогосподарська продукція, за стандартизованими умовами та реквізитами біржових договорів і правилами аграрної біржі.

Концентруючи пропозицію виробників і попит споживачів, аграрна біржа має встановлювати реальну ціну на сільськогосподарську продукцію, яка повинна бути основою формування ціни позабіржового ринку.

Держава має виступати регулятором продовольчого ринку, а її виконавчі органи повинні активно регулювати процес ціноутворення, який буде забезпечувати рівновеликий прибуток усім учасникам ринкових відносин та водночас підвищення купівельної спроможності споживачів.

ВИСНОВКИ

1. Сучасний стан ринку зерна України можна охарактеризувати як нестабільний, а основними проблемами його формування є: недостатній розвиток елементів інфраструктури ринку, порушення паритету цін, монополізм заготівельних і переробних підприємств, неефективна робота елеваторів, диспропорції у каналах розподілу, кон’юнктурні коливання, що зумовлені неекономічними чинниками та важко прогнозуються. Вплив зазначених негативних чинників погіршує умови відтворення, зменшує попит на зерно, призводить до створення нераціональних перехідних запасів.

2. Аналіз українського ринку зерна свідчить, що в умовах недосконалої ринкової інфраструктури та відносно стабільного внутрішнього попиту є тісний обернений взаємозв’язок між обсягами виробництва та ціною; із збільшенням обсягу виробництва ціна зменшується, а із зменшенням – збільшується. Тому стабілізація внутрішньої пропозиції на основі регулювання обсягів виробництва є основою цінової стабільності на внутрішньому ринку.

3. Механізм заставних закупівель має ряд недоліків. По-перше, методика розрахунку рівня заставної ціни, заснована на середньому арифметичному значенні собівартості виробництва, не враховує реального балансу обсягів попиту і пропозицій на ринку, а тому не відповідає засадам ринкової економіки. Розподіл підприємств за ознакою рівня собівартості вирощування є неоднорідним, а тому, не може бути охарактеризований середньою арифметичною величиною. По-друге, встановлення єдиної для всієї території України заставної ціни є несправедливим з точки зору підтримки доходів виробників, які знаходяться в різних природно-кліматичних умовах і мають різну собівартість вирощування зернових.

4. Механізм часткової компенсації ставки за кредитами комерційних банків має подвійний економічний ефект. По-перше, він є ефективним інструментом залучення коштів, від обсягів яких значною мірою залежить рівень виробництва зернових. По-друге, здешевлення кредитних ресурсів призводить до зниження собівартості виробництва.

5. Протягом останніх років в Україні відбувається деіндустріалізація сільського господарства, що характеризується швидкими темпами зношення основних засобів виробництва, зниженням рівня матеріально-технічних затрат та одночасним збільшенням частки затрат праці на одиницю посівів. Ці заходи дали змогу аграрним підприємствам утримувати собівартість вирощування зернових на рівні 0,72-0,89 грн. у розрахунку на 1 грн. вирощеної продукції при підвищенні цін на виробничі ресурси.

6. Нині в Україні біржова торгівля відбувається, в основному, на засадах аукціонів, вона не здійснюється в режимі поточного котирування. Практично відсутні біржові гарантії виконання біржових договорів, як і відсутні ефективні розрахунково-клірингові механізми.

7. Забезпечення реалізації єдиної державної політики у сфері товарного біржового ринку зерна сприятиме запровадженню нових біржових технологій, таких як ф'ючерсні та опціонні угоди, гарантії їх виконання (кліринг), а також адаптація вже діючих біржових механізмів до наявних економічних умов.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Масляніцина О.В. Державне регулювання зернового ринку України// Агроінком.-2005.-№11-12.-с.78-81.
2. Мелешко М. І. Стан розвитку та шляхи удосконалення біржового аграрного ринку// Економіка та держава.- 2010.- №5.с.109-111.
3. Соловійов І.О.,Кирилов Ю.Є. Біржова торгівля на шляху становлення ринку зерна//Економіка АПК.-2003.-№2.с.124-127
4. Саблук П.Т. Зерновий ринок України: проблеми та перспективи//Економіка України. - 1997.- №5.- с. 4-14
5. Шкаберін В.М. Механізми державного регулювання системи продо-вольчої безпеки//Актуальні проблеми державного управління. Зб.наук.пр.-Х.:Вид-во ХарPI НАДУ „Магістр”, 2006.-№1(27).-Ч1.-с.241-249.
6. Закон України “Про зерно та ринок зерна в Україні” від 04.07.2002 № 37-IV (із змінами і доповненнями).
7. Закон України “Про державну підтримку сільського господарства України” від 24.06.2004 № 1877-IV (із змінами і доповненнями).
8. Закон України “Про Державний матеріальний резерв” від 24.01.1997 № 51/97 ВР (із змінами і доповненнями).
9. Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про визначення Державного агента із заставних закупок зерна” від 21.06.03 № 374.

Стаття надійшла до редакції 05.06.2010 р.

ТОВ "ДКС Центр"